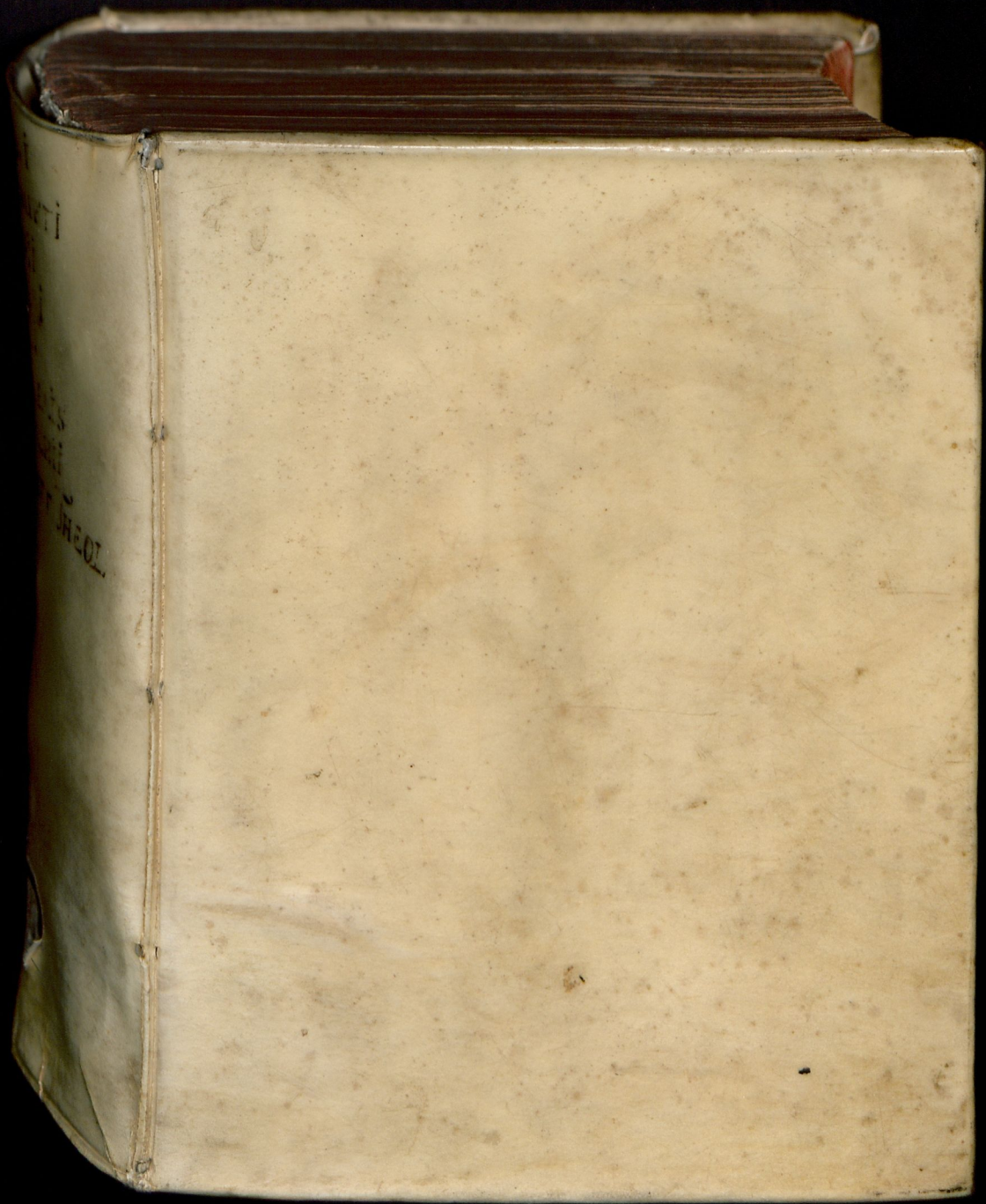

Nf. 16.

16.
DISSERTATIO HOMILETICA
PRIOR
DE
I V S T A
CONCIONVM
MENSURA,

Von kurzen und langen Predigten:

QVAM,
IN VSVM AVDITORII SVI CONCINNATAM,
IN REGIA FRIDERICIANA

DIE SEPTEMB. HVIVS ANNI MDCCXXIX.
PVBLICAE DISQVISIONI

SVMITTIT
PRAESES

D. IOACHIMVS Sange, 17
S. THEOL. PROF. ORDIN.

RESPONDENTE

FRANCISCO DANIELE Bierdemann,

SINSLERIA HALBERSTAD. S. THEOL. CVLTORE,

HALÆ MAGDEBVRGICÆ

TYPIS CHRISTIANI HENCKELII ACAD. TYP.

DISSECTATIO HOMINICA
PRIOR
I V S T A
CONCIVM
MENSURA
Spon. inueniuntur et longum Jurisdictionem
IN VNA VINDICTA
IN REGIA FRIDERICIANA
D. JOACHIMUS
FRANCISCO DANIEL
FRANCISCO DANIEL
FRANCISCO DANIEL

BENEVOLO LECTORI

S. P.

Vm homiletica ea studii theologi-
 ci pars sit, ad quam recte
 ordinandam reliquæ omnes,
 etsi non in totum, præcipue
 tamen, dirigendæ & applican-
 dæ sunt, illa etiam in A cademiis
 studiosa iuventus, quæ se ministerio verbi di-
 vini sacro consecravit, merito instituitur. Et
 huic ipsi, quod hæc dissertatio exhibet, & alte-
 ra ei cognata exhibebit, destinatum est. Non
 quidem est dubium, ex ipsis etiam verbi mini-
 stris haud paucos hic inventuros esse ea, quæ,
 A 2 alias

alias minus curata, observent, ac in usus suos quam saluberrime convertant: præcipue tamen auditorio iuvenum, qui ad publicum evangelii præconium formantur, hæc scripta sunt, ut habeant, quæ cum homileticis institutionibus aliis, iam dudum in usus ipsorum apud nos exstantibus, salutariter coniungant. Cum enim nemo negaverit, in re homiletica, inter reliqua omnia, hæc duo momenta esse præcipua, ut iusta in sermonibus sacris mensura fervetur, & ut omnia curatori studio ad ædificationem, unicum totius laboris scopum, referantur, istis, quæ ei obstant, inde dextre rescissis; hoc ipsum est, quo tendunt hæc dissertationes. Quarum cum hæc prior agat de concionum mensura ad mediocritatem componenda, posterior agat de eo, quomodo scopus & fructus ædificationis quam optime possit obtineri. Quod institutum ut in plurimam divini nominis gloriam cedat, Deus multam lectoribus gratiam in Christo largiatur!

DISSER.

DISSERTATIONIS HOMILETICAE
PROPOSITIO I.

Ad ^{ἐκκλησίαν} & ^{ἐκταξίαν} in cultu Dei
publico, a Paulo I Cor. XIV, 40. com-
mendatam, inter alia etiam pertinet
iusta homiliarum publicarum men-
sura.

ILLUSTRATIO.

Nulla quidem in contextu allegati loci, vel pro-
ximo, vel remotiori, expressa fit mentio istius tempo-
ris spatii, quod actui fermocinationis publico dandum
sit. Nec illa ecclesiae facies, quam ipsi in cœtu publi-
co extraordinaria charismatum dona attulerant, ubi-
que permittebat, ut more deinceps recepto unus tan-
tum verbi minister verba faceret ad præsentem gregem.
Quemadmodum vero negari nequit, Paulum genera-
tim loqui de iis omnibus, quæ ad conventus publi-
cos pertinebant, & inter ea principem facile locum si-
bi vindicare præconium verbi divini publicum: sic
manifestum etiam est, præcipue in hoc vigere debere
id, quod decet & bene ordinatum est. Cum enim di-
xerit, πάντα, omnia, *ἐυχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω*, *decen-*
ter & secundum ordinem fiant; quis diceret, ipsum istud,
quod inter ea præcipuum, si pro ratione charismatum
singularium nondum existeret, tamen futurum erat,
inde exclusisse? Videmus igitur, locum hunc Pauli-
num in hac, quam tractandam nobis sumimus, materia

non immerito fundamenti loco poni. Et si, iusti ordinis determinatio rebus omnibus decens conciliat schema, id sane ad convenientem temporis, quo aliquid peragendum sit, dimensionem quam maxime requiri, nemo nescit.

PROPOSITIO II.

Ea vero temporis determinatio, quæ nullam pro re nata contrahendi, aut extendendi, libertatem admittit, in sermonibus publicis non habet locum.

ILLVSTRATIO.

Potest quidem aliquis dicere ad clepsammium; scilicet ut, etsi tacitum, tamen visibilem, habeat monitorem, ne in dimensione spatii, sibi ad dicendum propositi, inscius aberret: at nullum tamen in eo habet legislatorem ac iudicem. Et quid, dicentem ad durationem cum præcisione determinatam adstringere, esset aliud, quam eius spiritum, seu affectum, quando fervet, suffocare, aut, quando remissior est, invitum, certe haud propensum, cogere? Et quamvis aliquis affectum suum in potestate habeat; subesse tamen possunt rationes, quæ præcidenti determinationi obstant. Earum vero præcipuæ sunt in ipsis dicentibus: utpote qui, pro donorum diversitate, diversum sequuntur modum, ideoque uni & eidem regulæ nequeunt adstringi. Et quis nescit, sæpe etiam aliunde ea incidere, quæ

quæ contrahendi, aut extendendi, libertatem requirunt?
Sed de his deinceps seorsum.

PROPOSITIO III.

Horæ quidem spatium maxime accommodatum est doctoribus ac auditoribus: sed neque ad istud sermocinandi actus, sine aliqua extendendi, aut contrahendi libertate, adstringi potest.

ILLVSTRATIO.

Horæ integræ duratio habet mediocritatem inter nimiam & brevitatem & longitudinem, ideoque a plurimis servari solet. Isti enim plerorumque dicentium latera, nisi ædes fuerint iusto spatiosiores & auditoribus nimium refertæ, una cum pulmonibus sufficiunt. Nec intra eam auditorum attentio, si melioris sit notæ, defatigatur; inprimis si doctor dicendi dono polleat non ingrato. Quod si alicubi sancita est constitutio de servando horæ spatio, ea procul dubio agit de eo, quod ordinarium esse debet, libertati in eo, quod iustas ob rationes extraordinarium est, loco relicto.

PROPOSITIO IV.

Extensio spatii ultra horam, vel contractio intra eam facta, est vel maior, vel minor, vel ordinaria, vel extraordinaria.

ILLV-

ILLVSTRATIO.

Minor illa est, quæ vix, aut non multum, in sensus incurrit; eaque simul ordinaria esse solet illis etiam, qui mediocritatis sunt observantissimi. Et de hac non est sermo. Maior vero ista est, quæ vel horam integram redigit ad unum alterumve quadrantem, vel unam in duas, aut plures extendit, saltem uni plus spatii addit, quam pro rationibus deinceps in medium proferendis consultum est. Quæ quo magis est *ordinaria*, eo minus confert ad ædificationis scopum. Et enim hanc aut pro nimia brevitate non assequitur, aut per nimiam moram impedit, sine ea facilius ac multo felicius impetrabilem. *Extraordinaria* vero iusti spatii extensio, aut contractio, quando idoneis nititur rationibus, censuram non meretur, sed semet ipsam auditoribus commendat.

PROPOSITIO V.

Subesse possunt rationes idoneæ, quæ spatii una hora definiti extensionem, aut contractionem maiorem & extraordinariam suadeant.

ILLVSTRATIO.

§. I.

Idoneas extensionis rationes exhibent casus, qui rarius incidunt, singulares & graviores; quippe qui cum materiam dicendi peculiarem subministrant, immo tractandam injungant, omnino etiam plus spatii requirunt. Huc quidem videri posset referenda esse

ea textus & materiae prolixitas, quæ campum aperit amplissimum; nec non ista affectus sacri abundantia, quæ vela orationis liberius laxata arctius contrahi & tantum non supprimi haud permittit: sed in dicentis arbitrio positum est, utrum sacri sermonis textum integrum velit sibi tractandum sumere; an vero aliquam eius partem eligere. Immo etiam textus integri & prolixioris tractatio per se non obstat iustæ sermonis mensuræ, cum periti & exercitati exegetæ sit, ut materiam tractandam adhibita prudenti circumscriptione accommodet tempori, non vero tempus materiae. Et, si sapit, affectum, ne extra oleas quasi vagetur, prudenter temperat, eique, isto superior, imperat.

§. II.

Singularem vero longiori extensioni causam præbet, si cui rarior & extraordinaria dicendi occasio obueniat: qualem Paulo Troade obuenisse Aët. XX, 7. legimus. Cum enim ante aliquot annos, visione nocturna diuinitus monitus, ut sine mora ex Asia in Macedoniam ad Philippenses euangelii causa contenderet, locum istum celerius deseruisset Aët. XVI, 9-12. Philippis Troada reuersus, & interiectis aliquot diebus inde profecturus, sermonem habuit ad mediam usque noctem productum, immo restituto, qui somno oppressus ex alto exanimis deciderat, Eutycho usque ad ortum solis continuatum. c. XX, 6-12. Adde Aët. XXVIII, 22.

§. III.

Fieri etiam potest, ut longior sermonis publici productio ordinariam quoque sibi locum vindicet: scilicet si quis habeat auditores, qui e remotioribus locis

B

cis

cisratione temporis rarius, & ratione cœtus frequentius, ad sacra publica confluunt, & tanto audiendi desiderio flagrant, quod unius horæ spatio expleri nequit. Hic autem ferreo corporis robore dicentibus opus est. Id quod ut in afflictis Silesiæ evangelicæ ecclesiis multis obtingat, & ex singulari Dei gratia in feram vsque senectutem conseruetur integrum, est sane, quod ipsis a Deo piis precibus merito exoptamus. Atque ita ordinaria hæc mora a causis suis plane singularibus extraordinariæ locum accipit.

§. IV.

Contractionis vero extraordinariæ, & simul maioris, causæ incidunt rarius, & vix existent aliæ præter istam, quam corporis infirmitas, seu valetudinis ratio, adfert. Existere tamen potest hiberno tempore tanta frigoris intensio, cui ferendæ vix centesimus quisque par sit. Vbi consultum omnino est, vt dicens sermonis sui mensuram tempori accommodet, nec e suo frigoris sensu, quem vehementior corporis motus inter dicendum valde minuit, quid auditores sine hoc tolerare possint, iudicet. De contractione ordinaria, quam illis verbi ministris, quibus vno eodemque die in diversis locis habenda est concio, valetudinis imbecillitas imperat, quid sentiendum sit, facile liquet. Hi vero, si unctio- nis charismate pollent, & pastoralis amoris affectu erga gregem suum ducuntur, probe nouerint id agere, ut, quod sermonis mensuræ decedit, evangelico rerum proponendarum selectu ac pondere, quantum satis est ad ædificationem, decenter suppleatur.

PRO-

PROPOSITIO VI.

Arationibus maioris extensionis,
aut contractionis, idoneis probe di-
stinguendæ sunt minus idoneæ, &
multo adhuc magis istæ, quæ plane
vitiosæ sunt.

ILLVSTRATIO.

§. I.

Contractionis quidem nimix mentio non plane fuit
prætereunda: quia vero eo rarior est, sufficit, illam
tantum strictim attigisse. Rarissime enim eueniet, vt
querelæ de nimia sermonum publicorum breuitate au-
diantur. Non tamen hanc semper & vbique deesse,
sed interdum deprehendi apud eos, qui rerum diui-
narum non imperiti solum, sed fastidiosi etiam, pro
suo τῆς σαφὸς φρονήματι, vel arare mallent, quam orare
ac concionari, experientia testatur. Sed hos præstat
breuius dicere, quam prolixius. Quo enim breuior
est ipsorum sermo, eo minus profanationis inde doctri-
næ cœlestis maiestas trahit.

§. II.

Nimix vero productionis consuetudo cum mul-
to sit communior, eius rationes, eæque haud idoneæ,
notandæ sunt. Hæ præcipue sunt: Notitia & adpa-
ratus rerum dicendarum uberior, profluentia sermo-
nis liberior, ταυτολογία nimia, defectus in studio con-
trahendi, prolixitas exordiorum, textuum longitudo,

nimia exegeseos opera, sanctum quidem, at non satis temperatum, ædificandi studium. Huc apud nonnullos, qui scopi sinceritate destituuntur, accedit vanum placendi propositum, cum eruditionis ostentatione conjunctum. Quæ nunc paucis singulatim sunt consideranda.

§. III.

Notitia rerum dicendarum *uberior*, si genuina est, laudem quidem in doctore meretur: at causa nimix extensionis iusta esse nequit, cum docentis scopus non sit edito documento ostendere, nedum ostentare, qualem & quantam hujus & istius doctrinæ, seu materiæ, cognitionem possideat, sed auditores de fundamento ac ordine salutis digna cum excitatione instruere. Dicentis vero idonei cognitionem uberiorem esse, quam ut hoc, aut isto, institutionis actu exhausta sit, ipsi auditores facile colligunt. Non itaque dicendum est, quod dici potest, sed quod prodest, & ut prodesse queat, auditorio est accommodatum.

§. IV.

Quod si ad largiorem ac diffusorem cognitionis habitum, cumque vario subsidiorum usu locupletatum, accesserit nativum *eloquentiæ donum*, quo quis ad rem quamlibet apte ornateque proponendam non solum verba habet in potestate, sed eam quoque, modis identidem variatis illustratam, expolire potest, eo minus in temporis spatio servari solet mediocritas. Cum vero omnino servanda sit, facilior & effusior sermonis profluentia iusta nimix extensionis causa esse nequit, certe haud debet.

§. V.

§. V.

Ad *ταυτολογίαν* quod attinet, nequaquam quidem existimandum est, eam per se esse in vitio: sed distinguenda ea est in *genuinam* & *supervacaneam*. *Genuina* est *didascalica* & *exegetica*, & pro principio agnoscit cum rei dicendæ ubertatem, tum affectus in dicente plenitudinem, cum scopi, ad ædificationem impensius directi, sinceritate & ardore conjunctam. *Supervacanea* est inanis illa, quam, in multa, etsi subinde variata, repetitione positam, potius dicentis consuetudo, quam rei dicendæ dignitas, aut scopi necessitas, gignit. Quæ uti merito abest a sermone, e iusta meditatione derivato: sic ad hunc genuina ista necessaria est; sed parcius tamen adhibenda, ne fufius protracta attentionem, quam acuere debebat, minuat ac defatiget.

§. VI.

Quia paucis multa comprehendere, non cuivis datum est, multi etiam non assueti sunt, ut in obversante rerum copia dicere possint cum selectu, hic defectus in facultate *diffusiora contrahendi* nova est nimix productionis causa; non vero genuina, excusanda tamen. Quod si *ἀσκησις φύσιν* generatim corrigit, dextre adhibita; quidni hic etiam, quod necessarium est, præstaret, in primis a principio gratiæ directæ?

§. VII.

Nec parum ad mensuræ excessum confert *exordiorum prolixitas*, sed facile circumcidenda. Quemadmodum enim unum, idque generale, exordium sufficit concioni, uti caput corpori: sic in cujusvis arbitrio positum est, ut eo quam brevissime defungatur, aut

utroque ita utatur, ut tantum aditus fiat ad ipsam tractationem. Et si exordium excitationem attentionis apud auditores pro fine habet, hic eo obtinetur facilius, quo minus istud aliquam ipsius tractationis formam induit.

§. VIII.

Textuum quidem, si fixi sint, *longitudo* una cum *materiarum*, quas continent, ubertate, una est e præcipuis nimie protractionis causis: sed itidem minus idonea; cum, nisi paraphrasticus placeat tractandi modus, cui libet dicenti integrum sit, quam textus longioris partem, aut particulam, tractandam eligere velit. Quæ electio, in primis ad thema, etsi innatum, non cuivis tamen obvium, relata, eo esse solet gratior, quo notiores auditorio sunt reliquæ fixi, & jam sæpius pertractati, textus *materiæ*.

§. IX.

Quemadmodum *hermeneutica* partium studii theologi præcipua est: sic omnino etiam pertinet ad *ἔργον* doctoris ecclesiastici. At cum *prolixitas* ne academice quidem cathedræ semper conveniat, multo minus convenit ecclesiasticæ. Adhibita enim & longius protracta plerorumque auditorum aures animosque ita opplet ac defatigat, ut deinde in applicatione parum superfit attentionis, sanctiores vero motus difficilius excitentur. Quid? quod applicationi eo minus relinqui soleat spatii, quo plus explicationi nimium productæ datum fuit.

§. X.

Nihil vero magis retinet detinetque in actu tractatione-

tionis homiletico sinceris animarum pastores, quam *sanctum edificandi studium*. Nec quidquam est, quod officio ipsorum magis conveniat, quam iste sanctioris zeli ardor, qui totus in eo est, ut Christo animas lucrificent, nec desistant in iis verbo veritatis evangelico quasi oppugnandis, donec expugnata videantur. Verum enim vero an hic finis per sermones ordinarie longius protractos obtineatur, hoc est, quod quaeritur, & idoneis, quas deinceps videbimus, rationibus negatur.

§. XI.

Ad has nimiae extensionis rationes, quibus ad eam optimi etiam quique voluntatis divinae interpretes abripi solent, etsi non omnes conjunctim omnibus, tamen alii aliis; ad has, inquam, accedit apud dissimilis plane notae praecones vanum placendi studium. Cui etsi mora sermonum longiorre ipsa obstat magis, quam intervi: istud tamen operose conquirere solet ea, quae pertinent ad ostentationem vanamque delectationem. Quibus prolixius in medium prolatis quando, pro ratione scopi melioris non plane deserti, ea quae ad aedificationem faciunt, interseruntur, aut subjunguntur, sacra miscetur profanis, dicendi spatio istis subtrahito, & ultra justam sermonis mensuram longius producto.

PROPOSITIO VII.

Quandoquidem nimiae & simul ordinariae, extensionis in habendis concionibus rationes idoneae sunt
nullae

nullæ, iustæ vero ac validæ mediocritatis causæ, hæc omnino servanda est.

ILLUSTRATIO.

§. I.

Rationum istarum, quæ mediocritatem magno-
pere commendant, *duæ* sunt primariæ, reliquas com-
plexæ: *una* ex parte *dicentis*, *altera* ex parte *auditorum*.
Dicentem ab eo, quod in hominibus ratione temporis ni-
mium est, merito avocare debet istarum *scopus* ad *edi-*
ficationem directus; utpote qui per istud mirum in mo-
dum impeditur, fructu verbi divini apud plerosque fi-
non plane suppresso, tamen valde diminuto. Id quod
ut recte intelligatur, primum perpendendum nobis est,
in quo fructus iste consistat, qui per conciones intendi-
tur, & si hæc euangelico spiritu animatæ & cœlestis
veritatis salæ conditæ sint, apud multos obtinetur.

§. II.

Fructus hic non consistit in eo, ut auditorum
memoria rerum propositarum ideis repleatur. Non
quidem exclusus est a scopo concionum respectus me-
moriæ, cum hæc inde omnino haurire ac sibi impr-
mere possit ac debeat ea, quibus primariis mentis fa-
cultatibus subserviat: at in ideis tamen memoriæ per
se nulla est salus. Immo si quam maxime ad memoriæ
tenacitatem redirent omnia, nimia sermonis prolix-
tas, cum rerum varietate conjuncta, memoriam potius
debilitat & distrahit, quam instruit ac firmat. Quid enim

cre-

crebrius contingere solet, quam ut ea, quæ inter audiendum, tanquam observatu digniora, notata fuerant, eorum, quæ insequuntur, varietate & copia nimia obruantur, & oblivione inde deleantur. Quare quo brevior est doctoris sermo, eo magis is memoriae consulit. Non vero commendari hic sermonem nimis contractum, multo minus macrum & omnis spiritualis nervi ac succi expertem, ex antecedentibus liquet.

§. III.

Genuinus, seu salutaris, concionis fructus est, quando intellectus spirituali lumine ita perfunditur, ut voluntas simul *pius* sanctioris affectus *motibus* afficiatur; motibus, quibus ea excitata gratia operanti locum relinquat, aut ei jam relictum amplificet confirmetque. Jam si quæras, utrum hic effectus in anima longiori, an vero breviori, sermone (brevitate tamen ad mediocritatem attemperata) feliciter obtineri possit? eum, prolixitati abjudicatum, merito brevitati tribuimus, diversis, iisque satis firmis, nixi rationibus. Primum enim audiendi sensus nimium protractus intensusque obruitur, ac defatigatus debilitatur. Quæ debilitatio quando animum afficit (non potest autem non afficere) pii motus, qui in eo excitati fuerant, sensim minuuntur: & eo quidem magis, quo magis in eo exfurgit desiderium audiendi epilogi. Certe quod cibus immoderatus est corpori, sermonis satietas quodammodo est animo.

§. IV.

Hoc vero impedimentum ædificationi quæsitæ obstat, non solum apud illos ex auditorum numero, qui rudiores & a rerum divinarum amore adhuc alieniores

C

ad

ad concionem acceſſerunt; ſed apud illos etiam, qui apertis avidisque animi ſenſibus cœleſtis doctrinæ cibum appetunt, & aſſumptum intra ſe digerunt. Hi enim, quo majori audita pretio æſtimant, eo agrius afficiuntur ſaſtidio iſto, quod iſtis invitis ex imbecillitate deſatigati auditus ſuboritur. Atque ita in illis piæ attentionis ſinceritas luctatur cum ſubnato tædio ac ſinis deſiderio, fruſtu, qui ex auditis recteque perceptis uberius reſultaturus erat, ſic magna ex parte ſuppreſſo. Senſuum externorum nullus tam facile deſatigatur, quam auditus; quemadmodum vel e muſica, objecto ejus ſuaviſſimo, conſtat. Quo enim hæc longius protrahitur, eo plus ſatietatis ingratae aſſert, etſi in ſe excellentiſſima. Quæ cum ita ſint, (quis vero ita eſſe negabit?) neutri auditorum parti nimia protracti ſermonis prolixitas accommodata eſt.

§. V.

Id quod ut de utraque eo evidentius conſtet, utriusque ſtatus aliquanto preſſius conſiderandus eſt: conſideratus vero id, quod res eſt, omnino confirmabit. Rudiorum, qui majorem conficere ſolent numerum, tanta eſt imbecillitas intellectus & memoria, ut ex iſtis vix decimus quisque integri ſermonis ſenſum, pro ſua catenati contextus ſerie recte percipere poſſit, etſi arreſtis attendit auribus. Si percepit, quid ſibi velit hæc & iſta, immo etiam cum pluribus aliis coharens, periodus; mox ſequitur alia, quam non intelligit, & ne poſteſt quidem intelligere: &, ſi poſteſt, nunc hoc, nunc illud, vel invito venit in mentem, eamque ita diſtractam tenet ac turbatam, ut ad debitæ attentionis diligentiā plane

plane sit inepta. Quo in statu quo magis auditis ob-
ruitur, eo sit confusior. Probe itaque notan-
dum est prudentibus euangelii præconibus, e sua men-
tis habilitate nequaquam æstimandos esse auditores,
in primis eos, qui fere ubique locorum maximam cœtus
partem constituunt.

§. VI.

Hoc autem minus considerari solet, quam debet.
Nihil enim frequentius usu venit doctoribus, quam ut
ex se ipsis auditores dijudicent, si non plane immemo-
res, tamen cum iusta applicatione non satis memores,
sue, quam in dea prima iuventute habuerunt, schola-
sticæ & academicæ institutionis, totiusque vitæ suæ lit-
terariæ, nec non tot subsidiorum, quibus adjuti rerum
divinarum cognitionem ac dijudicationem deprehen-
dunt facillimam; ideoque existimant, idem, si
non eodem, sufficienti tamen, modo datum esse audi-
toribus; in primis si operam dent, ut non solum, quod res
est, dicant perspicue, sed dicta etiam identidem decla-
rent, & hac ratione rudioribus etiam instillent. Ve-
rum enim vero hæc spes, etsi apud unum atque alterum
fundamento suo haud destituitur, quantopere docto-
rem apud plerosque fallat, is tunc demum non sine
mentis ægritudine deprehendit, quando, proxima post
auditam concionem hora, instituto examine aliquo
explorat, quanta seminis portio ab agro suo sit rece-
pta, nec ne? Quid reperiet, nisi quod nec ea quidem e
sermone suo hausta sint, de quibus certe fuerat confi-
sus, fieri haud potuisse, quin ab iis etiam, quibus tan-
tum mediocris fuerit attentio, recte sint notata, & al-
tius

tius memorie animoque impressa. Nec crediderim, quemquam hic cum idonea ratione regeſturum eſſe, quod deprehenſus ejuſmodi ſtupor neceſſario requirat, ut verbi miniſter eidem materie diutius inhæreat. Aliud enim omnino eſt, alicui doctrinæ ita inhæreſcere, ut, reſpectu ad rudiorum captum habito, ea ſufficienter declaretur: aliud huic declarationi ita immorari, ut cum auribus etiam animi deſatigati ab attentione remittant, rerumque varietate oppleti ea etiam, quæ circa concionis initia, aut in ejus progreſſu primum notaverant, ex ipſa quoque memoria eſſuxiſſe deprehendant. Atque ita plerique ex auditoribus ſimillimi ſunt vaſis, quæ quo anguſtioris ſunt oris, eo minus, quæ ubertim infunduntur, recipiunt, tantum abeſt, ut recepta digne adſervent.

§. VII.

Quod ſi alteram auditorum partem, eam iſtorum, quibus ad dignam rerum ſacrarum perceptionem exercitati ſunt animi ſenſus, reſpiciamus, hiſ quidem videri poſſet accommodata eſſe longior publici ſermonis extenſio: at, ex qua ratione, id ſane non adparet. Eſt enim hi ea etiam, quæ ſi non omni, tamen majori ex parte, jam tum bene perſpecta mente ſua ad concionem attulerant, non ſine fructu denuo, immo identidem, audire poſſunt, & pro ſuaviori ſuo, quem in rebus divinis percipiunt, guſtu veriſſimum inveniunt illud vernaculæ noſtræ: *je länger, ſive je öfter, je lieber*: re tamen ipſa cibo per tantum temporis tractum, tantamque repetitionis operam, præmanſo non egent, ideoque pro ſpirituſuali fame, quacum a cœleſti alimento etiam

iam bene faturatis recedendum est, fastidio, sibi ipsis maxime ingrato, replentur.

§. VIII.

Non quidem primo intuitu deest, quod hic possit excipi, scilicet præter duas istas auditorum classes esse tertiam eorum, qui, in istorum medio positi, nec incapaces sint longioris sermonis, nec eum tamen habeant mentis habitum, cui *αισθητήρια γεγυμνασμένα πρὸς δικάσι-σιν καλῶτε ἢ κακῶ* adsint, ideoque, ut ea accipiant, fusius sint instituendi. At enim vero si hæc auditorum classis est *mediocris*, habilitatis spiritualis mediocritatem habens, eccur *mediocritati capitis* non accommodatur ipsius etiam *institutionis mediocritas*, sed pro hac istud, quod nimium est? Manifestum itaque est, hoc ipso nulli auditorum parti recte consuli. Immo fac, in singulis istis auditorum generibus esse unum atque alterum, cui nimia sermonis deductione bene consulatur; tamen, pro ipso scopi ad ædificationem directi, ac pro conscientia ductu, plurimorum habendam esse rationem, quis negaret?

§. IX.

Ad hæc servandæ *mediocritatis* rationes accedunt: aliæ, uti haud exiguæ, ita ad eius studium probe considerandæ. Deprehendimus eas in diversa ista auditorum conditione, quam ab externa, præcipue valetudinis, forte habent. Quis enim nescit, aliis alios valetudinis esse imbecillioris, ita ut, quando, ea pressi, a sacris publicis semel atque iterum, immo sæpius, abfuerunt, ab illis diutius abesse nolint, ideoque, uti ad ea non sine difficultate accedunt, ita iisdem non sine maiori intersit,

C 3

etiam

etiam si in istis ratione durationis servetur mediocritas. Et, ut de utriusque sexus *grandævis*, & in fœminino de *gravidis*, nihil dicam, rerum familiarium cura, ea etiam, quæ diebus festis ac dominicis non plane omittenda est, nunc hac, nunc ista in parte, non sine periculo, certe incommodo aliquo, fert heri ac heræ, vel famulitii, absentiam longiorem. Quod si per *æstatem* nec æstus, nec frigoris per *hiemem* intensioris ratio habetur, uti non raro fieri solet, eo minus consulitur animo, quo intolerabilior corpori est iusto longius producta sermonis series. Nec ignotum est, apud haud paucos inde desumi absentiae, si non justam semper causam, speciosam tamen excusationem.

§. X.

Succedat altera e duabus primariis causis, quæ, ab ipsa *dicentis persona* desumpta, in publico sermone brevitatibus studium merito commendat. Hæc est *cura valetudinis*, ex ipso etiam jure naturæ cuilibet injuncta. Huic vero nimiam sermonis productionem ob stare, eaque valetudinem variis modis affligi, præter rei ipsius evidentiam apud multos experientia comprobat. Nam, ut de noxia virium prostratione nihil dicam, quo diutius sermones cum laterum intensione continuantur, eo largius excitari solent sudores: qui quando pro plerorumque facellorum, in quæ proximus a concione sit regressus, frigoris habent vicissitudinem, hinc facile repelluntur, repulsi autem sua ad viscera vitalia recessione, sæpe multorum magnorumque malorum causa existunt, inprimis affectus paralytici. Et cum commotionis vehementia sanguinem ad *orgasimum*, seu nimium fervorem, con-

concitet, & hic cum copiosius ad pulmones deducat, hæmoptyseos, & quæ hanc plerumque sequuntur, phthiſeos pericula præſto ſunt. Multos ſane optimæ ſpei juvenes hoc modo præmatura morte exſtinctos novimus, cum, uti e ſcholæ medicæ teſtimonio conſtat, illa præcipue ætas, quæ intra annum decimum octavum & triceſimum quintum agitur, hæmoptyſi ac phthiſi ſit expoſita. Et cum non raro etiam mediocres ſermones quædam vocis raucedo excipiat, per longius continuatos arteria aſpera ſupra modum ſæpe ita conſtringitur, ut humor lymphalis, qui eam alias irrigat, præcludatur, & hinc nonnunquam raucedo maior & ægre medicabilis inniduletur. Neque hic valet ratio a robuſtiori corpore in contrarium deſumpta. Non enim a ſenſus maturioris defectu ad ipſis detrimenti negationem arguendum eſt. Quod virilis ætas non experitur, ſæpe cum noxa eo majori recidit in ſenilem. Immo ſac, nullum ſubefſe valetudinis periculum, auditorii tamen ſcopique rationem habendam eſſe, quis negaret?

§. XI.

Hæc hæcenus de cauſſis mediocritatis in concionum menſura ſervandæ primariis, plures alias continetibus, una ab auditoribus, altera ab ipſo doctore, deſumpta. His non immerito addo *tertiam*, iſtis etſi haud parem, re tamen ipſa haud levem, poſitam in ea *boni ordinis*, qui cultum Dei publicum ornare debebat, confuſione & perturbatione, quæ longiorem ſermonum publicorum productionem, ſi non pro unica, certe pro non exigua, ratione habet. Hymnos ſacros, piæque preces publicas, alteram e duabus primariis eſſe cultus publici partem

partem, nemo ignorat, certe ignorare debet, cum hoc ipsum, præter ipsam rem, etiam antiquæ ac purioris ecclesiæ praxis satis superque ostendat. Quis vero christianæ mentis homo probare potest illud temporum nostrorum, prohi dolor jam tum a maioribus nostris ad nos, per pravam imitationem traductum cacoethes, quo auditores plerique, certe haud pauci, non solum inter hymnos, sed etiam post eos propemodum, aut penitus, absolutos, serius ad solam concionem accedunt, eaque vix finita, neglectis rursus precibus hymnisque, non sine magno frequentioris descensionis & excursionis strepitu, ædium ecclesiasticarum foribus Jessunduntur. De causâ interrogati, rationibus aliis prætermisissis, nimiam concionis protractionem præcipue allegare solent, illam nequaquam allegaturi, si ei decens sua mediocritas constaret.

PROPOSITIO VIII.

Cum tot ac tantæ sint mediocritatis in concionum mensura servandæ rationes, ecclesiæ doctor, cui gregis sui ædificatio curæ cordique est, & istius defectum in se deprehendit, sibi merito commendata habet consilia & adminicula, quibus promotum brevilloquentiæ studium feliciter

ter succedit, & quæ ex hæctenus data rationum deductione jam per se resultant, seorsum tamen paucis adhuc sunt commemoranda, seu applicanda.

ILLVSTRATIO.

§. I.

Consilium primum: *Cave, ne, sub ædificationis intentione, nimia sermonis extensione ædificationem impendas.* Cum, hoc fieri, demonstratum sit; quis, quæso, salva conscientia id agere potest, ut laboris sui fructum ipse intervertat; si non data opera, re tamen ipsa? Paradoxum quidem est, ædificandi studium scopumque, qui justo etiam longiori concioni præfixus est, ædificationis impedimentis accensere; sed, verissimum tamen esse, quo argumento negabitur? Si affectum, qui vel invitum abripiat, caussaris; noveris, tuum esse, ut hunc, secundum prudentiæ leges bene temperatum, in potestate tua habeas. Quod si doctor aliquis academicus, vel ex sola justi ordinis, secundum quem lectionum horæ distributæ sunt, consideratione, spatii sui ad docendum definiti terminum non transgreditur; quid non ecclesiastico injungere possunt ac debent tot aliæ, eæque gravissimæ, rationes, vel mediocriter consideratæ?

§. II.

Perpende, sermonem tuum, si in polylogiam, auditorum

D

au-

aures animosque defatigantem, abeat, nulli auditorum classi e tribus istis memoratis ad edificationem prodesse, obesse vero non parum. Id quod, quando consideras, fieri non facile potest, quin orationis tuæ vela, simul ac ista liberius laxata esse deprehendis, curatius contrahas. Et si non sis immemor, in singulis istorum generibus non deesse imbecillioris naturæ & afflictioris valetudinis homines, quibus nimia sermonis tui protractio toleratu sit difficillima, eo magis brevitati studebis.

§. III.

Noli causam, certe prætextum, præbere illis, qui, etsi ferius accesserunt, tamen iusto citius rursus evolant. Quod si hoc fieri, & quidem vel in tuis post concionem publice precantis oculis, ægre fers, eoque strepitu non parum turbaris; deme causam, aut, quando hæc iusta non est, præscinde prætextum, ne sit, quod *ἀνταρτος* obvertere, & ad tegenda sua verbi divini tædia profane allegare possit.

§. IV.

Abstine ab illa ἀντροχέτης, latius sic dictæ specie, quam immoderata laterum pulmonumque intensio efficit. Quod si tanto corporis es robore, ut prostrationem virium nullam, aut exiguam, sentias, inprimis florentioris ætatis tempore; noveris, tua virium incrementa sua habitura esse decrementa; & cavendum esse, ne, istis ante ineuntem senectutem fractis, huic necessarium subtrahas fulcrimentum. Si sincero gregis tui amore ducaris, ejusque salutis promovendæ invigilas, parce tibi ipsi, ut isti diutius consulere possis. Ut nihil nunc dicam de propria familia, cui alendæ, & ad mentem Christi formandæ, nemo se ipsum maturius subduxerit.

§. V.

§. V.

Meditare, non solum quid sit proponendum, sed etiam quid omittendum, tam in hermeneutica, quam practica, textus tractatione. Sermo est de illis, quibus vel e propriæ cognitionis principio, vel e subsidiorum apparatu, nimia dicendorum copia affluit, solutioris lingvæ facultate ei subserviente. Et quid attinet, dicere semel, quæ ad unum prædicationis actum non subministrata sunt? inprimis illis in locis, ubi major est concionum copia. Selectu itaque opus est, eoque curatiore; non solum in meditatione, sed in ipso etiam elocutionis actu.

§. VI.

Exordii generalis ambitum effusorem circumscribe. solo ad tractandam materiam aditu, eoque brevior, contentus. Huic enim non convenit exegetica tractatio, nisi sit concisior, & suum textui recte explicando ac digne applicando locum campumque relinquat integrum. Sin minus, quod excitandæ attentioni inservire debebat ac poterat, ei jam in antecessum minuendæ inservit.

§. VII.

Exordium speciale non incommode plane omittitur, themate illo, quod ex textu tractandum seligitur, sine ullo cit cuitu eidem statim subjuncto. Est quidem in libertate docentis positum, utrum duplicato uti velit exordio, & utroque quam brevissimo; inprimis hoc & isto tempore, ubi res ipsa id requirere videtur. Si vero, quid consultum sit, quæras? commendo ratione modi ordinarii exordium simplex. Quem exordiendi modum simplicem

jam ex aliquo temporis tractu a multis receptum esse, non est ignotum.

§. VIII.

Si textus est aliquanto longior, sufficit uberior ejus paraphrasis, aut alicujus inde selectæ partis tractatio. Ne vero etiam hæc modum excedat, cavendum est per reliquas rationes; sed ita in consilium adhibendas, ne quis, in contrarium retractus, sub brevitatis opinione, a digna meditatione, & diligentiore, quæ inprimis juvenes decet, elaboratione remittat, & in sermone frigidus & exsuccus deprehendatur.

§. IX.

In elocutione circa syllabas vocesque abist nimia mora, nec sermo integer ταυτολογία, quam res ipsa non requirit, laboret. Mora quidem justa merito obstat elocutioni præcipitata; sed affectata, aut ex inconsulta assuetudine assumpta, sermone nimis protracto audienti facile tædium aliquod affert. Et si semel atque iterum, quod res erat, dictum, immo etiam declaratum est uberius, quod auditori sufficit, etiam tibi sine repetitione & variatione sufficiat.

§. X.

In dictis biblicis citandis modus servandus est. Rei quidem ipsius dignitas non raro exigit, ut loca scripturæ citatis ipsorum sedibus allegentur: at quando hæc algatio in consuetudinem abit, non solum ædificationi non inservit, utpote supervacanea, sed haud idonea etiam nimie moræ causa est. Sufficit cum scriptura loqui & sentire. Ad dictorum vero evolutionem ac prælectionem quod attinet, etiam hic raritas est commendabilis.

§. XI.

§. XI.

Quia clepsammium frustra non est appensum, nec frustra in non nullis templis campanula, etiam horæ quadrantes indicans, sonat, iis etiam monitoribus utendum est. Quando vero? in tempore, antequam tertius, aut ultimus, audiatur quadrans. Sin minus, sonitus fuit frustraneus, aut justæ applicationi, præcipuæ concionis parti, in detrimentum cedit.

§. XII.

Non incommode etiam nimia sermonis luxuries scriptione, per meditationem bene ordinata, circumciditur. Nam, quod supra in præfatiuncula monitum est, tota hæc dissertatio præcipue destinata est studiosæ juventuti, theologiæ studio addictæ. Huic vero quam maxime incumbit, ut in concionum elaboratione iusta utatur ~~discretione~~. Cui cum in primis scriptio inserviat, hæc simul id secum fert commodi, ut orationis series justos mensuræ suæ limites servet; nec tamen, sine sufficienti elocutionis libertate, scripto pressius adstringatur. Ceterum, monente Paulo 2. Cor. II, 17. loqui e sinceritate & ex Deo, coram Deo, in Jesu Christo, regularum homileticarum est optima. Potuissém occasione hujus materiæ, adhibitis rei litterariæ subsidiis, vagari per campos omnis antiquitatis, & ex iis hanc tractationem variis variorum exemplis & consiliis illustrare. Sed sufficientiant rationes, ne, qui brevitatem concionum commendando, prolixitatis in dissertatione academica nimiam jure accusari possim. Cum enim hæc publico disquisitionis actui præcipue sit destinata, is vero brevissimus est, duarum circiter horarum spatium ordinarie definitus, certe brevitatis etiam est, quæ eiusmodi exercitationes inter alia commendat.

PRÆSES
RESPONDENTI

S. D. P.

Quam responsione publica defendendam suscepisti dissertationem, carissime BIERDEMANNE, primum ita defendes & declarabis, uti illud mea & auditorii fert expectatio: deinceps autem re ipsa ita ornabis, ne quid monitorum in te ipso desideretur. Non desiderabitur vero, si in sancto DEI timore ex principio gratiæ omnia ad praxin referes. Quam ut tibi ipsi, ipsa vita tua ad mentem Christi composita exprimendam, eo magis habeas commendatam, identidem memor esto moniti mei homiletici a me sæpius dati ac repetiti, *doctorem quemlibet*, cum aures habeat ipsi ori suo proximas, *proximum esse sui ipsius auditorem*; atque ita ipsum esse debere *primum in obsequio*; nec unquam, nisi repetito ac confirmato hoc proposito, conscendendum esse suggestum. Quod quo feceris fidelius, eo certius ac uberius tibi ac illi, quod tibi aliquando DEUS concedet, auditorio consules, Vale.

VI.

VIRO
NOBILISSIMO ATQVE DOCTISSIMO,
AMICO SVO INTEGERRIMO

S. P. D.

IOANNES FRIDER. STIEBRITZ.

S. S. TH. C. AC DISS. OPPON.

EX quo mihi licuit Tua uti fruique familiari-
tate, in te amaui, cui Te dediisti, studium
angelicæ. Hinc inprimis quoque omnem mo-
uisti lapidem, ut disceres justam cuius rei sta-
tuere mensuram justumque pretium. Atque
ideo Te etiam ejusmodi Præceptoribus formandum
tradidisti, qui semper *angelicæ* ac soliditatis laude fue-
re conspicui, ut hac ratione totus ad eorum exem-
plum componeretur. Quæ cum ita sint, quis valde mi-
raretur, Te, cum publice studiorum Tuorum ratio-
nem reddere velles, ejusmodi materiam elegisse, quæ
angelicæ singulari sibi ratione vindicat. Est omnino,
quod Tibi, Vir Doctissime, ea de re gratuler. Rebus
enim Tuis ita constitutis, quis dubitaret, Te eximi-
um exinde capturum emolumentum? Faxit vero su-
preum numen, ut, lumine diuino magis in diem col-
lustratus, in omnem ducaris veritatem. Itaque sum-
certissimus, Te ecclesiæ commodo, patriæ ornameto,
Præceptorum gaudio, familiæ solatio quam maxime esse
inseruiturum. Vale, & quod facis, fave. Dabam Ha-
le ad d. 25. Septembris MDCCXXIX.

PRAE-

NOBILISSIMO AEQUE AC DOCTISSIMO
DOMINO RESPONENTI

S. P. D.

FRIDERICVS KORNMANN.

S. THEOL. STVD. OPPON.

SI unquam alias, hoc certe tempore, quo, quantos in litterarum, in primis sacrarum, studiis feceris progressus, publico declaras specimine, gratulandi Tibi, doctissime BIERDEMANNE, prolixumque meum erga Te animum patefaciendi occasio oblata mihi esse videtur. Haud diffiteri queo, magni me semper, quamdiu conversatus Tecum atque familiaritate conjunctus Tibi fuerim, aestimasse Te ob eas ingenii pariter & animi Tui dotes, divina quas benignitas contulit Tibi largissime. Quas vero, ex quo Academicam degisti vitam, sanctioribus istis disciplinis, eis, quæ ad vitæ morumque spectant probitatem, conjunctis, ita excoluisti atque exornasti, ut spem Tuorum de Te conceptam expleturus aliquando esse videaris. Id quum, aliis ut innotescat, publico efficias jam documento, facere propterea summa pro ea, qua Te attingo, necessitudine haud possum, quin gratulationis officium erga Te meum etiam persolvam, ac præpotentem cælorum Dominum ardentissimis invocem precibus, ut porro te dextra sua omnipotenti protegat, repellat a Te, quæ mentis corporisque Tui integritatem possint disturbare omnia; atque sic, quidquid bonarum intramentem Tuam recondideris scientiarum, ita adaugeat, ut ejus fructus posthac in ecclesiam diffundi queant uberrimi.

❧ (o) ❧

Fg 6179

ULB Halle

002 675 65X

3

DISSERTATIO HOMILETICA
PRIOR
DE
I V S T A
CONCIONVM
MENSURA,

Von kurzen und langen Predigten:

QVAM,
IN VSVM AVDITORII SVI CONCINNATAM,
IN REGIA FRIDERICIANA

DIE SEPTEMB. HVIVS ANNI MDCCXXIX.
PVBLICAE DISQVITIONI

SVMITTIT
PRAESES

D. IOACHIMVS Sange,
S. THEOL. PROF. ORDIN.

RESPONDENTE

FRANCISCO DANIELE Bierdemann,
SINSLERIA HALBERSTAD. S. THEOL. CVLTORE,

HALÆ MAGDEBVRGICÆ

TYPIS CHRISTIANI HENCKELII ACAD. TYP.